

NEDOZVOLJENOST OBRADJE PODATAKA O LIČNOSTI I PREKRŠAJNA ODGOVORNOST PO OSNOVU ZAKONA O ZAŠTITI LIČNOSTI

THE UNAUTHORIZED PROCESSING OF PERSONAL DATA AND MISDEMEANOR LIABILITY UNDER THE LAW OF PERSONAL DATA PROTECTION

Nenad Bingulac

Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu,
Privredna akademija Novi Sad, Novi Sad, Srbija

©MESTE

JEL kategorija: **K14, K24, K42**

Apstrakt

Zaštita ličnih podataka usled značajnog tehnološkog iskoraka i sve masovnijih korišćenja društvenih mreža, online usluga i sličnih savremenih pogodnosti, postaje sve teža, kako u doslovnom smislu, tako i u zakonodavnom pogledu, posebno onda kada ne postoji informisanost o tome koji se lični podaci u kojim slučajevima mogu zahtevati, a koji ne mogu. Po ovom pitanju pojedina istraživanja ukazuju na to da značajni procenat ljudi nije upoznat sa prethodno pomenutom tematikom, ali i da mnogi od njih nemaju ni neku posebnu volju da se o tome informišu. Upravo ovo dovodi do dodatne problematike posebno kada se radi o raznim mogućim oblicima zloupotreba ličnih podataka. U ovom istraživanju fokus će biti na dva centralna pitanja i to na nedozvoljenoj obradi podataka na osnovu zakona o zaštiti ličnosti, dok će se drugo pitanje odnositi na prekršajnu odgovornost koja proizilazi iz kršenja pomenutog zakona, a sve kako bi se postigla generalna i specijalna prevencija. Značaj razmatranja ove problematike nije samo u sagledavanju koji su to podaci čija obrada nije dozvoljena i razmatranju prekršajne odgovornosti usled kršenja pomenutog zakona, već je i u podizanju svesti o pomenutoj problematici, preventivnim merama zaštite, a posredno će se ukazati i na pribavljanje podataka o ličnosti na zakonom predviđen način.

Ključne reči: nedozvoljenost obrade podataka, prekršajna odgovornost, zakon o zaštiti ličnosti, obrada podataka

Adresa autora:

Nenad Bingulac

nbingulac@pravni-fakultet.info

Abstract

The protection of personal data due to significant technological breakthroughs and the growing use

of social networks, online services and similar modern conveniences is becoming increasingly difficult, both in the literal sense and in the legislative sense, especially when there is no information on which personal data in which cases can be requested and which can not. In this regard, some research indicates that a significant percentage of people are not familiar with the above-mentioned topic, but also that many of them have no special will to inform themselves. This is exactly what leads to additional issues, especially when it comes to various forms of misuse of personal data. In this research, the focus will be on two central issues, namely the unauthorized processing of data on the basis of the personal data protection, while the second question will relate to misdemeanor liability arising from violation of the mentioned law, all in order to achieve general and special prevention. The importance of considering this issue is not only in considering which data are not permitted and consideration of misdemeanor responsibility due to violation of the mentioned law, but also in raising awareness of the mentioned issue, preventive measures of protection, and indirectly it will be pointed to the collection of personal data on the law envisaged way.

Keywords: unauthorized processing of data, misdemeanor liability, law of personal data protection, data processing

1. UVOD

Razvoj društvene svesti i mnogobrojne potrebe uslovljavale su, ali i podsticale mnoge tehnološke razvoje. Neki od njih imali su kratkotrajnu primenu usled brzog prevazilaženja ili usled nedovoljne praktične primene ili zbog nemogućnosti za masovno primenjivanje usled raznih uslova npr. troškova održavanja, eksplataisanja i sl. Upotreba računara koncizno posmatrano imala je u pojedinim fazama oscilacije u volji i potrebi za njihovom (masovnom) primenom, ali ipak usavršavanjem mnogih tehnologija dovelo je do toga da se danas jednostavno ne može zamisliti svakodnevni život bez korišćenja računara.

Moglo bi se reći da postoji skoro potpuna zavisnost od upotrebe računara u privatne i poslovne svrhe, počevši od međusobne korespondencije, korišćenja i pružanja usluga, dok je posebno izražena upotreba računara u domenima razonode, edukacije i sl. (Bingulac, 2016: 125)

Pomenuta neminovnost se može posmatrati sa pozitivnog i negativnog aspekta. Nesporno je da kada se pitanje tehnološkog razvoja u ovoj sferi posmatra iz pozitivnog ugla najčešće se ističe brzina obrade podataka i informacija, zatim izuzetna mogućnost pretrage traženih informacija posebno kada radi o „snazi i širini“ interneta, mogućnost instant komunikacije sa apsolutnih udaljenosti, posebnosti cloud tehnologije, i dr. Pozitivna primena do te mere dominira da se često, a možda bi preciznije bilo napisati, najčešće, upotpunosti zanemaruju sve negativne moguće posledice koje mogu da izazovu razne

oblike šteta. Kao i mnoga druga tehničko i tehnološka dostignuća u istoriji čovečanstva, ne postoji odstupanje ni kod upotrebe savremenih tehnologija, npr. informacionih, koje mogu da budu korišćene i izložene različitim vidovima zloupotrebe. Tendencija razvoja tehnologija, a samim tim i novih načina upotrebe računara i računarskih sistema, je u uzlaznoj skali, te je stoga jasno da će načini i razni oblici zloupotreba nastaviti uporedni razvoj, posebno kada te nove tehnologije budu dostupne širem krugu korisnika.

Posmatrano sa aspekta pravne zaštite, tehnološki razvoj je neuporedivo brži i fleksibilniji u odnosu na stvaranje, preciziranje ili dopunjavanje postojeće zakonodavne politike zaštite. Dodatno, a realno je, da stanje se i sa postojanjem zakone zaštite ne može očekivati niti obezbediti sveobuhvatna sigurnost korisnika računarskih sistema, iako nije sporno da se apsolutna bezbednost ne može postići

Rizik da nove tehnologije ugroze postojeće bezbednosne mere, sve dok se ne razviju novi načini zaštite u fizičkom i zakonodavnom smislu, uvek postoji.

Jasno je da sa razvojem računarskih tehnologija paralelno se razvija obučavanje i usavršavanje lica koji će ih koristiti posebno ako se radi o nekim specijalizovanim rešenjima koja nisu predviđenja za masovnu upotrebu. Pomenuto ostavlja prostor da se iskoristi pomenuto za razne oblike zloupotreba.

Ne predstavlja nikakvu retkost da pojedinci ili manje organizovane grupe nezakonito pristupaju

nekom važnom javnom ili privatnom računarskom sistemu, ili kućnim računarima, iz raznih pobuda (sticanje protivpravne imovinske koristi, razni oblici krađe podataka, narušavanje privatnosti, iz drugih niskih pobuda i sl.). Ovaj oblik savremenog kriminaliteta ne poznaje granice, posebno kada se zloupotrebe ili napadi na neki računarski sistem vrše preko interneta. (Bingulac, 2016: 126)

Posebno osetljivo pitanje odnosi se na obradu podataka, tj. koji se podaci mogu i na koji način prikupljati i obrađivati. Prikupljanje podataka o ličnosti nužno ne mora da ima oblike koji će kod lica koje ih pruža stvoriti sumnju da se radi o nekoj zakonom ne dozvoljenoj radnji, npr. prikupljanje ličnih podataka potrošača od strane nekog prodajnog lanca a sa ciljem informisanja o nekim proizvodima ili sa ciljem usmerenog marketinga.

Upravo zbog pomenutog, cilj ovog istraživanja je da se razmotri ovo veoma kompleksno pitanje i da se ukaže na zakonsku zaštitu i prekršajnu odgovornost prilikom elektronskog prikupljanja i obrade podataka o ličnosti jer nesporno se radi o osetljivoj problematici posmatrano iz ugla mogućih zloupotreba.

Ozakonjenje ovog pravnog pitanja počinje još 1998. godine. Tada je u Saveznoj Republici Jugoslaviji usvojen Zakon o zaštiti podataka o ličnosti (Službeni list SRJ, broj 24/98). Isti zakon nastavio da važi i u pravnom poretku Državne zajednice Srbije i Crne Gore, a potom i Republike Srbije.

U svom trajanju od oko deset godina nije bilo njegove praktične primene niti su korišteni predviđeni mehanizmi zaštite, navode autori koji su se bliže bavili ovom problematikom u tom periodu. (Mišljenović, Nedić, Toskić, 2013: 20)

Novi Zakon o zaštiti podataka o ličnosti Republike Srbije, donešen je 2008. godine, njegova primena je otpočela 2009. godine.

Pomenutom je prethodilo uskađivanje domaćeg zakonodavstva sa evropskim te stoga je od značaja je ukazati da je Republika Srbija potpisala i ratifikovala Konvenciju Saveta Evrope broj 108 o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu podataka o ličnosti 2005. godine i da je potpisala je i ratifikovala Dodatni protokol uz Konvenciju 108 u vezi sa nadzornim organima i prekograničnim protokom podataka 2008. godine, a sve sa ciljem harmonizacije domaćeg

zakonodavstva sa evropskim. (Bingulac, 2016: 126)

2. OSVRT NA ZAČETKE PRAVNOG REGULISANJA ŽAŠTITE PODATAKA O LIČNOSTI U EVROPSKOJ UNIJI

Zaštita podataka o ličnosti je pitanje koje ne može da izađe iz domena aktuelnosti isključivo iz razloga svakodnevnog uticaja na život.

Suštinski posmatrano, čovekovo pravo na zaštitu podataka o ličnosti proizilazi iz prava na privatni život koji se direktno odnosi na domen ljudskih prava i njihove garancije i zaštite posebno od strane evropskih institucija.

Upravo na osnovu brzog razvoja tehnologija posebno informacionih tehnologija postoji opravdana bojaznost da usled automatske obrade podataka se ugroze pomenuta prava pojedinca.

Posmatrano iz ugla evropskog zakonodavstva predviđa se da „svako ima pravo na zaštitu podataka o svojoj ličnosti. Takvi podaci moraju biti obrađeni pošteno za tačno određenu svrhu, na osnovu pristanka lica na koje se podaci odnose ili po nekom drugom osnovu utvrđenom zakonom. Svako ima pravo da pristupi prikupljenim podacima o svojoj ličnosti i pravo da zatraži njihovu ispravku.” Citirano se predviđa Poveljom o osnovnim pravima Evropske unije u Poglavlju II, članu 8.

Iz iznetog proizilazi da svako lice na osnovu zaštite podataka o ličnosti ima pravo da bude upoznato sa podacima koji se prikupljaju o njemu. Zatim da zna na koji način će se ti podaci obraditi obrađuju. Lice takođe ima pravo na uvid u prikupljene podatke, kao i na njihovu izmenu ako ima za tim potrebe.

Lice ima pravo da zna na koji su način podaci zaštićeni i gde se prenose. Pored pomenutog, postoji i obaveza davanja pristanka lica čiju su podaci za korišćenje tih podataka od strane drugog lica, vlasti ili nekog drugog subjekata. Pojedini autori još preciziraju da vrednosti zaštite podataka ne odnose se samo na privatnost. Ovim vrednostima, kako ih isti autori nazivaju, se ne može pristupiti isključivo sa stanovišta privatnosti, jer u pitanju su samostalne vrednosti koje pružaju

osnovna prava, odnosno pravo na zaštitu podataka. (Musar & Mišić, 2018: 12)

Kompleksnost i specifičnost sprovedena regulativa koje se odnose na zaštitu podataka o ličnosti ispoljila se na samom početku primene. Rezultati istraživanja početnih faza primene pomenute regulative pokazali su da je zakonodavni okvir Evropske unije bio konfuzan i diskutabilno primenljiv jer Direktive koje uređuju oblast zaštite podataka i to Direktiva 95/46/EZ, Direktiva 2002/58/EZ i Direktiva 2002/20/EZ su se preklapale u regulisanju i predviđanju, a pored toga što su uređivale ista pravna pitanja, pojedine sadržine bile su nejasne. (Musar & Mišić, 2018: 13)

Za posledicu je bilo da nije bio najjasniji pravni odnos između korisnika i davaoca usluga iz razloga što prava korisnika neće biti na kvalitetan i jedinstven način zaštićena. Postojao je opravdani strah od mogućnosti da upravo zbog novonastalih problema usled nepoznavanja i razumevanja regulativa usledi smanjenje pružanja usluga, a možda čak i potpunog prestanka pružanja usluga korisnicima. (Musar & Mišić 2018: 13)

Kao i u mnogim drugim slučajevima tako je i ovde došlo do „uplitanja” precedentnog prava.

Prva presuda Evropskog suda pravde koja se odnosila na ovu oblast proistekla je iz slučaja C-101/01, Bodil Lindqvist, a odnosila se na zaštitu podataka. Konkretno posmatrano, postupak koji je vođen pred sudom ticao se pitanja davanja pristanka lica čiji su podaci prikupljeni od strane kompanije i dalje njihovo korišćenje i zaštita. Ova presuda postigla je podizanje svesti o zaštiti ličnih podataka, ali i da je konačno započeta praktična primena direktiva. Značaj presude, u smislu da su podaci o ličnosti zaštićeni i da niko ne može da ih koristi bez prethodnog odobrenja, manifestovao se kod svih onih koji su do tada prikupljali i brađivali lične podatke. Zatim na osnovu pokazatelja moglo se videti da postepeno zemlje Evropske unije počinju da „pravilno” primenjuju Direktivu 95/46/EZ jer se po pojedinim autorima ova presuda koristila i kao neki oblik objašnjenja pomenute presude u smislu da su podaci zaštićeni ne samo sa stanovišta privatnosti, već i kao lično pravo. (Manolescu, 2010: 3 ; Musar & Mišić, 2018: 13)

3. OBRADA PODATAKA U SKLADU SA ZAKONOM O ZAŠTITI PODATAKA O LIČNOSTI

Poslednje izmene i dopune Zakona o zaštiti podataka o ličnosti načinjene su 2012. godine, a podsećanja radi usvojen je 2008. godine iako je primena usledila tek naredne.

Predmet Zakona je uređivanje uslova za prikupljanje i obradu podataka o ličnosti, prava lica i zaštita prava lica čiji se podaci prikupljaju i obrađuju. Zatim Zakonom se još uređuju pitanja ograničenja zaštite podataka o ličnosti, postupak pred nadležnim organom za zaštitu podataka o ličnosti, obezbeđenje podataka, evidencija, iznošenje podataka iz Republike Srbije i nadzor nad izvršavanjem ovog zakona.

U skladu sa evropskim vrednostima u članu 1 stavu 2 predviđa se da se zaštita podataka o ličnosti obezbeđuje svakom fizičkom licu, bez obzira na državljanstvo i prebivalište, rasu, godine života, pol, jezik, veroispovest, političko i drugo uverenje, nacionalnu pripadnost, socijalno poreklo i status, imovinsko stanje, rođenje, obrazovanje, društveni položaj ili druga lična svojstva.

Zakonodavac je pod terminom podatak o ličnosti podrazumeva svaku informaciju koja se odnosi na fizičko lice, bez obzira na oblik u kome je izražena i na nosač informacije npr. papir, traka, film, elektronski medij i sl, po čijem nalogu, u čije ime, odnosno za čiji račun je informacija pohranjena, datum nastanka informacije, mesto pohranjivanja informacije, način saznavanja informacije, a što može biti neposredno, putem slušanja, gledanja i sl, odnosno posredno, putem uvida u dokument u kojem je informacija sadržana i sl.

Pod obradom podataka smatra se na osnovu Zakona, svaka radnja koja je preduzeta u vezi sa podacima počevši od prikupljanja podataka, beleženja, prepisivanja, umnožavanja, kopiranja, prenošenja, pretraživanja, razvrstavanja, zatim pohranjivanja podataka, razdvajanja, ukrštanja, objedinjavanja, upodobljavanja, menjanja, obezbeđivanja, korišćenja, stavljanja na uvid, otkrivanja, objavljivanja, širenja, snimanja, organizovanja, čuvanja, prilagođavanja, otkrivanja putem prenosa ili na drugi način činjenje dostupnim, prikriivanja, izmeštanja i na

drugi način činjenje nedostupnim, kao i sprovođenje drugih radnji u vezi sa navedenim podacima, bez obzira da li se vrši automatski, poluautomatski ili na drugi način. Definisanje obrade podataka na ovaj zakonodavac je predvideo članom 3, stavom 1, tačkom 3. Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

Zakonom se predviđa nekoliko načina obrade podataka i to: obrada sa pristankom, obrada bez pristanka i obrada od strane organa vlasti. Zakonom se još predviđa i obrada naročito osetljivih podataka, ali o tome će biti više reči u nastavku rada.

Zakonodavac predviđa da punovažan pristanak za obradu podataka može dati lice, nakon što ga rukovalac tj. fizičko ili pravno lice, odnosno organ vlasti koji obrađuje podatke prethodno obavesti o obradi.¹

Punovažan pristanak se može dati pismeno ili usmeno na zapisnik ili preko punomoćnika. Kada se punovažan pristanak daje preko punomoćnika, punomoćje mora biti overeno, izuzev ako zakonom nije propisano drukčije.

U posebnim slučajevima pristanak može da da zakonski zastupnik ili staralac za lica koja nisu sposobna za davanje pristanka.

Punovažni pristanak može se dati i za lice koje je umrlo i to od strane supružnika, deca sa navršениh 15 godina života, roditelja, braća i sestre, odnosno zakonski naslednik ili lice koje je za to odredio umrli.²

Zakonodavac je predvideo i mogućnost opoziva pristanka. Punovažan opoziv se može dati pismeno ili usmeno na zapisnik. U slučaju opoziva, lice koje je dalo pristanak dužno je da rukovaocu naknadi opravdane troškove i štetu, u skladu sa propisima koji uređuju odgovornost za štetu. Bilokakva dalja obrada podataka nakon opoziva je nedozvoljena. Zakonodavac je opoziv pristanka predvideo članom 11.

Obrada bez pristanka dozvoljena je: 1) da bi se ostvarili ili zaštitili životno važni interesi lica ili

drugog lica, a posebno život, zdravlje i fizički integritet; 2) u svrhu izvršenja obaveza određenih zakonom, aktom donetim u skladu sa zakonom ili ugovorom zaključenim između lica i rukovaoca, kao i radi pripreme zaključenja ugovora; 3) u svrhu prikupljanja sredstava za humanitarne potrebe. Zakonodavac dodatno još predviđa da rukovalac može podatke o ličnosti, koje već obrađuje u određene svrhe na osnovu zakonskog ovlašćenja, da obrađuje i u svrhu prikupljanja sredstava za humanitarne potrebe i 4) u drugim slučajevima koji su predviđeni zakonom, radi ostvarenja pretežnog opravdanog interesa lica, rukovaoca ili korisnika.³

Naredni način je obrada podataka od strane organa vlasti. Organ vlasti obrađuje podatke bez pristanka lica, ako je obrada neophodna radi obavljanja poslova iz svoje nadležnosti određenih zakonom u cilju ostvarivanja interesa nacionalne ili javne bezbednosti, odbrane zemlje, sprečavanja, otkrivanja, istrage i gonjenja za krivična dela, ekonomskih, odnosno finansijskih interesa države, zaštite zdravlja i morala, zaštite prava i sloboda i drugog javnog interesa, a u drugim slučajevima na osnovu pismenog pristanka lica.⁴

Potrebno je naznačiti da postoji mogućnost automatizovane obrade podataka i tada odluka koja proizvodi pravne posledice za lice ili pogoršava njegov položaj, ne može biti isključivo zasnovana na podacima koji se obrađuju automatizovano i koji služe oceni nekog njegovog svojstva, kao što su radne sposobnosti, pouzdanosti, kreditne sposobnosti i sl. Odluka na osnovu automatizovane obrade moguća je isključivo u slučajevima kada je to zakonom izričito određeno, odnosno kada se usvaja zahtev lica u vezi sa zaključenjem ili ispunjenjem ugovora, uz sprovođenje odgovarajućih mera zaštite, a pri čemu lice mora biti upoznato sa postupkom automatizovane obrade i načinom donošenja odluke.⁵

Zakonodavac prikupljanje podataka predviđa članom 14 i to na način da se podaci prikupljaju

¹ Obaveštavanje o obradi Zakon o zaštiti podataka o ličnosti (ZZPL) predviđa u članu 15. koji će se u radu detaljnije razmotriti.

² Obrada sa pristankom predviđa se članom 10. ZZPL

³ Obrada bez pristanka predviđa se članovima 12 i 12a ZZPL

⁴ Obrada podataka od strane organa vlasti predviđa se članom 13. ZZPL

⁵ Odluka pomoću automatizovane obrade predviđa se članom 9. ZZPL

od lica na koje se odnose i od organa uprave koji su zakonom ovlašćeni za njihovo prikupljanje. Predviđa se istim članom da se podaci mogu prikupljati i od drugog lica ako: 1) je to predviđeno ugovorom zaključenim sa licem na koje se podaci odnose; 2) je to propisano zakonom; 3) je to neophodno s obzirom na prirodu posla; 4) prikupljanje podataka od samog lica na koje se odnose zahteva prekomerni utrošak vremena i sredstava; i ako 5) se prikupljaju podaci radi ostvarenja ili zaštite životno važnih interesa lica na koje se odnose, posebno života, zdravlja i fizičkog integriteta.

Naročito osetljivi podaci predstavljaju podatke koji se odnose na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, veroispovest, pripadnost političkoj stranci, sindikalno članstvo, zdravstveno stanje, primanje socijalne pomoći, žrtvu nasilja, osudu za krivično delo i seksualni život. Ovi podaci se mogu obrađivati na osnovu slobodno datog pristanka lica, osim kada zakonom nije dozvoljena obrada ni uz pristanak.

Pored pomenutog, zakonodavac predviđa da se podaci koji se odnose na pripadnost političkoj stranci, zdravstveno stanje i primanje socijalne pomoći, mogu se obrađivati bez pristanka lica, samo ako je to zakonom propisano.

Obrada ovih podataka mora biti posebno označena i zaštićena merama zaštite. Poverenik ima pravo uvida u podatke i provere zakonitosti obrade po službenoj dužnosti ili po zahtevu lica, odnosno rukovaoca. Način arhiviranja i mere zaštite podataka uz prethodno pribavljeno mišljenje Poverenika, uređuje Vlada.

Pristanak za obradu naročito osetljivih podataka daje se u pismenom obliku, koji sadrži oznaku podatka koji se obrađuje, svrhu obrade i način njegovog korišćenja.

Ako davalac pristanka nije pismen ili iz drugog razloga nije u stanju da pristanak svojeručno potpiše, pristanak je punovažan ako dva svedoka svojim potpisima potvrde da pismeno sadrži izjavu volje davaoca pristanka.

Opoziv pristanka za obradu naročito osetljivih podataka, predviđa se na način kao i u

slučajevima opšteg opoziva pristanka o kojem je već bilo reči.⁶

Na kraju ovog dela istraživanja nužno je ukazati i na pitanje obaveštavanja o obradi ličnih podataka, koje se predviđa članom 15.

Rukovalac koji podatke prikuplja od lica na koje se odnose, odnosno od drugog lica, pre prikupljanja ima obavezu da upozna lice na koje se podaci odnose, odnosno drugo lice o: 1) svom identitetu, odnosno imenu i adresi ili firmi, odnosno identitetu drugog lica koje je odgovorno za obradu podataka u skladu sa zakonom; 2) svrsi prikupljanja i dalje obrade podataka; 3) načinu korišćenja podataka; 4) identitetu lica ili vrsti lica koja koriste podatke; 5) obaveznosti i pravnom osnovu, odnosno dobrovoljnosti davanja podataka i obrade; 6) pravu da pristanak za obradu opozove, kao i pravne posledice u slučaju opoziva; 7) pravima koja pripadaju licu u slučaju nedozvoljene obrade i o 8) drugim okolnostima čije bi nesaopštavanje licu na koje se odnose podaci, odnosno drugom licu bilo suprotno savesnom postupanju.

Pomenuta obaveza ne postoji kada je upoznavanje, s obzirom na okolnosti slučaja, nije moguće ili je očigledno nepotrebno, odnosno neprimereno, a naročito ako je lice na koje se odnose podaci, odnosno drugo lice već upoznato sa time ili ako lice na koje se podaci odnose nije dostupno.

Zakonodavac dodatno predviđa da rukovalac koji je podatke o licu prikupio od drugog lica, upoznaće sa pomenutim uslovima lica na koje se podaci odnose, bez odlaganja ili najkasnije pri prvoj obradi, osim kada takvo upoznavanje, s obzirom na okolnosti slučaja, nije moguće, odnosno zahteva prekomerni utrošak vremena i sredstava ili je očigledno nepotrebno. Rukovalac je dužan da obavesti lice na koje se podaci odnose čim to postane moguće, odnosno ako lice to zahteva. Upoznavanje potrebno ako je lice na koje se odnose podaci već upoznato sa time, odnosno ako lice na koje se podaci odnose nije dostupno ili ako je prikupljanje i dalja obrada podataka od drugog lica propisana zakonom. Zatim, rukovalac je dužan da obavesti lice na koje

⁶ Naročito osetljivi podaci, pristanak za obradu naročito osetljivih podataka i opoziv pristanka za obradu

naročito osetljivih podataka predviđaju se članovima 16,17 i 18. ZZPL

se podaci odnose čim to postane moguće, odnosno ako lice to zahteva.

Upoznavanje lica vrši se u pismenom obliku u slučaju kada se za pristanak za obradu daje u pismenom obliku, osim ako lice na koje se podaci odnose, odnosno drugo lice, pristane na usmeno upoznavanje.

Na kraju, zakonodavac je još predvideo da će rukovalac obavestiti lice na koje se podaci odnose i korisnika o izmeni, dopuni ili brisanju podataka bez odlaganja, a najkasnije u roku od 15 dana od dana izmene, dopune ili brisanja podataka.

4. NEDOZVOLJENOST OBRAD LIČNIH PODATAKA

Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti članom 8. predviđa se nedozvoljenost obrade ličnih podataka.

Zakonodavac je predvideo da obrada nije dozvoljena ako: 1) fizičko lice nije dalo pristanak za obradu, odnosno ako se obrada vrši bez zakonskog ovlašćenja; 2) se vrši u svrhu različitu od one za koju je određena, bez obzira da li se vrši na osnovu pristanka lica ili zakonskog ovlašćenja za obradu bez pristanka, osim ako se vrši u svrhu prikupljanja sredstava za humanitarne potrebe; 3) svrha obrade nije jasno određena, ako je izmenjena, nedozvoljena ili već ostvarena; 4) je lice na koje se podaci odnose određeno ili određivo i nakon što se ostvari svrha obrade; 5) je način obrade nedozvoljen; 6) je podatak koji se obrađuje nepotreban ili nepodesan za ostvarenje svrhe obrade; 7) su broj ili vrsta podataka koji se obrađuju nesrazmerni svrsi obrade; 8) je podatak neistinit i nepotpun, odnosno kada nije zasnovan na verodostojnom izvoru ili je zastareo.

U pojedinim komentarima Zakona o zaštiti podataka o ličnosti može se videti stavovi koji ukazuju na neke posebnosti koje se odnose na nedozvoljenost obrade podataka.

Indirektno se može zaključiti da član 8. predstavlja „mini rezime” onoga šta se mora ispuniti da bi obrada podataka bila dozvoljena.

Ako se započne sa stanovišta da se ne sme odstupiti od načela zabrane diskriminacije, srazmernosti i načela tačnosti i ažurnosti, obrada podataka o ličnosti nije dozvoljena jedino kada

fizičko lice nije dalo pristanak za obradu, odnosno ako se obrada vrši bez zakonskog ovlašćenja; kada se vrši u svrhu različitu od one za koju je određena, bez obzira da li se vrši na osnovu pristanka lica ili zakonskog ovlašćenja za obradu bez pristanka; kada svrha obrade nije jasno određena, ako je izmenjena, nedozvoljena ili već ostvarena; kada je lice na koje se podaci odnose određeno ili određivo i nakon što se ostvari svrha obrade i kada je način obrade nedozvoljen. (Baković Tamburkovski et al., 2014: 26)

Isti autori su još ukazali i na to da je nužno prethodno određivanje svrhe podataka, u kontekstu svrhe koja je određena zakonom ili koja se jasno može videti na osnovu pristanka pojedinca. Kao izuzetak se predviđa obrada za istorijske, statističke i naučno-istraživačke svrhe. Podaci, koji su već prikupljeni i obrađeni za druge svrhe, mogu obrađivati u istorijske, statističke i naučno-istraživačke svrhe. Zatim, pored određivanja svrhe, mora biti precizno opredeljena, nepromenjena i dozvoljena. Ako do promene iz nekih razloga i dodje rukovalac morad za promenu obezbediti novi tj. ponovni pristanak lica. (Musar, 2009: 25)

Boljim razmatranjem može se uočiti da postoji i vremensko ograničenje obrade podataka, kako to navode autori koji su se bavili znatno preciznije analizom Zakona o zaštiti podataka o ličnosti. Naime, radi se o tome da obrada podataka, nije dozvoljena u slučaju kada je svrha obrade već postignuta. Zatim, obrada podataka o ličnosti, takođe nije dozvoljena kada je svrha obrade postignuta. Znači, podaci o ličnosti, nakon ispunjenja svrhe obrade moraju se izbrisati ili uništiti. Isti autori još dodaju da ispunjenje svrhe obrade podataka o ličnosti i rok čuvanja podataka ne spadaju uvek u isti vremenski period, iz razloga jer drugi zakon može odrediti rok čuvanja određenih podataka o ličnosti, bez obzira na to što je svrha obrade već bila ispunjena. (Musar, 2009: 25)

Pored pomenutog, uočena je i jedna praktična posebnost koja se odnosi na konkretnu obradu podataka i to u smislu da je obrada podataka o ličnosti jedino dozvoljena na način na koji je to predviđeno zakonom. Najbolje se to može sagledati kroz primer: fotokopiranje lične karte i čuvanje fotokopije u fizičkom obliku je dozvoljeno od strane pojedinca, a usled nekih tehničkih

okolnosti izvršeno je skeniranje lične karte i čuvanje u elektronskom obliku, što pojedinac nije dozvolio. Iz ovoga proizilazi da podatke o ličnosti pojedinca su obrađivani na način koji nije dozvoljen jer za takav način obrade nije bila data saglasnost pojedinca. (Musar, 2009: 30)

Po poslednjim dostupnim podacima, samo u mesecu avgustu 2018. godine služba Poverenika primila je 572 predmeta koji se odnose na zaštitu podataka o ličnosti. Iz prethodnog perioda je preneto 642 predmeta. Preciznije posmatrano pripremljeno je 88 mišljenja u vezi sa zaštitom podataka o ličnosti. Rešeno je 7 žalbi zbog povrede prava, na sledeći način; okončano je 186 inspeksijskih nadzora nad sprovođenjem i izvršavanjem Zakona o zaštiti podataka o ličnosti. U okviru inspeksijskog nadzora Poverenik je doneo: 52 upozorenja rukovaocima podataka kojima je ukazano na nepravilnosti u obradi podataka, 44 obaveštenja rukovaocima po čl. 50. Zakona u vezi sa najavljenom obradom podataka, 19 odgovora podnosiocima prijave povodom kojih je pokrenut inspeksijski nadzor, podneta je 1 krivična prijava. Obradeno je 394 evidencije zbirki podataka o ličnosti; 3 predmeta iz oblasti unapređenja zaštite i preventive; postupljeno je po 13 zahteva za promenama u Centralnom registru; i doneto je 1 rešenje kojim se dozvoljava iznošenje podataka. U Centralnom registru je registrovano 49 rukovalaca i 368 zbirki podataka. (Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, 2018)

Iz prikazanih podataka jasno se vidi koji stepen aktivnosti postoji kada je reč o zaštiti ličnih podataka, što predstavlja dobar pomak u odnosu na neke ranije periode.

5. KAZNENE ODREDBE PO OSNOVU ZAKONA O ZAŠTITI PODATAKA O LIČNOSTI

Kaznene odredbe predviđene u glavi X Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, tj. u članu 57. Naravno, radi se o prekršajnoj odgovornosti, a zakonodavac je predvideo novčanu kaznu kao vid sankcije.

Predviđa se da će se rukovalac, obrađivač ili korisnik koji ima svojstvo pravnog lica kazniti novčanom kaznom za prekršaj u rasponu od 50.000 do 1.000.000 dinara ako: 1) obrađuje podatke bez pristanka (član 12); 2) obrađuje

podatke suprotno uslovima koji su predviđeni za obradu od strane organa vlasti (član 13); 3) prikuplja podatke od drugog lica suprotno od predviđeno Zakonom (član 14); 4) pre prikupljanja podataka ne upozna lice na koje se podaci odnose, odnosno drugo lice o uslovima koji su predviđeni prilikom obaveštavanja o obradi (član 15); 5) obrađuje naročito osetljive podatke suprotno predviđanju u Zakonu (članovi 16-18); 6) ne učini dostupnim sve podatke u stanju u kakvom se nalaze suprotno (član 27); 7) ne izda kopiju podatka u obliku u kojem se informacija nalazi suprotno (član 28); 8) ne obriše podatke iz zbirke podataka (član 36); 9) ne izvrši rešenje Poverenika po žalbi (član 41); 10) postupi suprotno obavezi čuvanja tajne (član 46); 11) postupi suprotno obavezi preduzimanja organizacionih i tehničkih mera (član 47); 12) ne obrazuje evidenciju, odnosno ne ažurira evidenciju (član 48); 13) ne obavesti Poverenika o nameri uspostavljanja zbirke podataka u propisanom roku (član 49); 14) ne dostavi Povereniku evidenciju, odnosno promene u zbirci podataka u propisanom roku (član 51); 15) iznosi podatke iz Republike Srbije suprotno načinu kako je to predviđeno Zakonom (član 53); 16) ne omogućiti ovlašćenom licu nesmetano vršenje nadzora i ne stavi mu na uvid i raspolaganje potrebnu dokumentaciju (član 55); 17) ne postupi po nalogima Poverenika (član 56).

Za predviđene prekršaje, kazniće se preduzetnik novčanom kaznom od 20.000 do 500.000 dinara, a fizičko lice, odnosno odgovorno lice u pravnom licu, državnom organu, odnosno organu teritorijalne autonomije i jedinice lokalne samouprave kazniće se novčanom kaznom od 5.000 do 50.000 dinara.

Na osnovu prikazanih raspona novčanih kazni, može se smatrati da upravo zbog značajnog raspona, sud može izricanjem novčane kazne postigne adekvatnu individualizaciju kazne. Da li je potrebno pooštriti kaznenu politiku, s obzirom da prilikom ovog istraživanja nismo bili u mogućnosti da dođemo do podataka o povratu, niti smo imali uvida u visine izrečenih kazni, morali bi da ukratimo mišljenje na tu temu.

6. ZAKLJUČCI

Pojedini statistički pokazatelji i analize ukazuju da građani Srbije su do skoro, veoma „lako i često”

davali svoje lične podatke, a posebno matični broj. Na osnovu istih pokazatelja može se videti da svest o mogućim zloupotrebama je bila na niskom nivou, a isto tako na niskom nivou je bilo interesovanje građana o zaštiti ličnih podataka. Podsećanja radi, tokom 2014. godine, desetak meseci, oko 5 miliona matičnih brojeva je bilo javno dostupno na sajtu Agencije za privatizaciju. (Milivojević, 2017)

Računarska tehnologija, posebno tokom poslednje decenije, ima ubrzan razvoj, a paralelno sa njom razvija se obučenosť onih koji imaju za cilj da ovu tehnologiju koriste za razne oblike zloupotrebe što se često manifestuje kroz nezakonito pristupanje nekom važnom javnom ili privatnom računarskom sistemu, ili kućnim računarima.

Problematika koja je razmatrana u ovom istraživanju prvenstveno se odnosi na nedozvoljenu obradu podataka na osnovu zakona o zaštiti ličnosti i na pitanje prekršajne odgovornosti koja proizilazi iz kršenja pomenutog zakona, a sve kako bi se postigla generalna i specijalna prevencija, ali i da se obezbedi zaštita prava na privatnost.

CITIRANA DELA

- Baković Tamburkovski, B, Nedić, B. i Mišljenović, U. (2014). Priručnik za sudije upravnog suda za primenu zakona o zaštiti podataka o ličnosti, Ministarstvo pravde Republike Srbije, Beograd
- Bingulac, N. (2016). Prekršajna odgovornost usled kršenja zakona o zaštiti podataka o ličnosti, Regionalno naučno stručno savetovanje ZITEH-16, održano 3. juna 2016. godine, Beograd. Zbornik radova: „Zloupotreba informacionih tehnologija i zaštita“. Izdavač: *Udruženje sudskih veštaka za informacione tehnologije*, str.125-133.
- Directive 2002/20/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on the authorisation of electronic communications networks and services (Authorisation Directive) OJ L 108, 24.4.2002.
- Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications) OJ L 201, 31.7.2002.
- Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data OJ L 281, 23.11.1995.
- Manolescu, D. (2010). Data protection as a fundamental right, *Effectius – effective justice solutions*, Published as part of the Effectius Newsletter, Issue 5.
- Milivojević, A. (2017). *Privatnost građana godinama na izvolite*, Preuzeto 13.09.2018. sa: <https://www.cins.rs/srpski/news/article/privatnost-gradjana-godinama-na-izvolite>
- Mišljenović, U., Nedić, B. i Toskić, A. (2013). Zaštita privatnosti u Srbiji, *Partneri za demokratske promene Srbija*, Beograd.

Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti predviđena je prekršajna odgovornost za kršenje odredbi ovog zakona, a sve sa ciljem kako ne bi došlo do nesavesnog ili samovoljnog ponašanja lica ili organa koji te podatke prikuplja u skladu sa zakonom. Na ovaj način ujedno se vrši i prevencija zloupotrebe tih podataka, koji su prikupljeni, kao što je već rečeno, na zakonom predviđen način.

Kaznena politika je isključivo se odnosi na prekršajnu odgovornost, za koju su predviđene novčane kazne. Mišljenja smo da bi bilo dobro da se u nekoj narednoj izmeni i dopuni zakona predvidi i mera zaštite tj. zabrana odgovornom licu da vrši određene poslove kako bi se postigla još veća zaštita.

Ideja i cilj razmatranja ove problematike koja i kada nije u centralnom fokusu ipak predstavlja veoma značajno pitanje, je da pored ukazivanja i razmatranja pitanja od značaja, a koja se odnose na obradu podataka o ličnosti, jeste i da se na indirektan način podigne stepen svesti o pomenutoj problematici i preventivnim merama zaštite, što nesporno predstavlja poseban cilj.

- Musar Pirc, N. (2009). Vodič kroz zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, Beograd
- Musar Pirc, N., i Mišić Kraigher, T. (2018). Zaštita podataka i nadležnosti institucija Evropske Unije, Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, Beograd
- Povelja o osnovnim pravima Evropske unije, 7. decembar 2000.g., Službeni list Evropskih zajednica, 18. decembar 2000, 2000/C364/01
- Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (2018). *Zbirni mesečni statistički podaci*, Preuzeto 13.09.2018. sa: <https://www.poverenik.rs/sr-yu/o-nama/mesečni-statistički-izvestaji.html>
- Zakon o zaštiti podataka o ličnosti Savezne Republike Jugoslavije, Službeni list SRJ, broj 24/98
- Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Službeni glasnik RS, br. 97/2008, 104/2009 - dr. zakon, 68/2012 - odluka US i 107/2012

Datum prve prijave: 10.09.2018.
Datum prijema korigovanog članka: 20.11.2018.
Datum prihvatanja članka: 27.03.2019.

Kako citirati ovaj rad? / How to cite this article?

Style – *APA Sixth Edition*:

Bingulac, N. (2019, 04 15). Nedozvoljenost obrade podataka o ličnosti i prekršajna odgovornost po osnovu Zakona o zaštiti ličnosti. (Z. Čekerevac, Ed.) *FBIM Transactions*, 7(1), 10-19. doi:10.12709/fbim.07.07.01.02

Style – *Chicago Sixteenth Edition*:

Bingulac, Nenad. 2019. "Nedozvoljenost obrade podataka o ličnosti i prekršajna odgovornost po osnovu Zakona o zaštiti ličnosti." Edited by Zoran Čekerevac. *FBIM Transactions* (MESTE) 7 (1): 10-19. doi:10.12709/fbim.07.07.01.02.

Style – *GOST Name Sort*:

Bingulac Nenad Nedozvoljenost obrade podataka o ličnosti i prekršajna odgovornost po osnovu Zakona o zaštiti ličnosti [Journal] // *FBIM Transactions* / ed. Čekerevac Zoran. - Beograd : MESTE, 04 15, 2019. - 1 : Vol. 7. - pp. 10-19.

Style – *Harvard Anglia*:

Bingulac, N., 2019. Nedozvoljenost obrade podataka o ličnosti i prekršajna odgovornost po osnovu Zakona o zaštiti ličnosti. *FBIM Transactions*, 15 04, 7(1), pp. 10-19.

Style – *ISO 690 Numerical Reference*:

Nedozvoljenost obrade podataka o ličnosti i prekršajna odgovornost po osnovu Zakona o zaštiti ličnosti.
Bingulac, Nenad. [ed.] Zoran Čekerevac. 1, Beograd : MESTE, 04 15, 2019, *FBIM Transactions*, Vol. 7, pp. 10-19